

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: sociálních studií a speciální pedagogiky

Bakalářský studijní program: *Sociální péče*

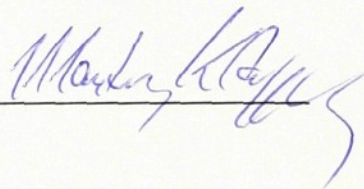
Studijní obor: *Sociální pedagog*

Název BP:

**PŘÍČINY BEZDOMOVSTVÍ
A
POSTOJ LAICKÉ VEŘEJNOSTI
VŮČI BEZDOMOVČŮM**

Autor:
Martin Klapper
Krušnohorská 1568/11
415 02 Teplice

Podpis autora:

Vedoucí práce a konzultant: *Mgr. Martin Alinče*

UNIVERZITNÍ KNIHOVNA
TECHNICKÉ UNIVERZITY V LIBERCI

3146072324

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
55	1	28	3	12	6

V Teplicích dne: 31.3. 2004

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6 Tel.: 048/535 2515 Fax: 048/535 2332

Katedra: Pedagogiky a psychologie – oddělení sociálních studií

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát) Martin KLAPPER

adresa: Krušnohorská 1568 / 11, Teplice, 415 02

obor (kombinace): sociální pedagog

Název BP: Příčiny bezdomovství a postoj laické veřejnosti vůči bezdomovcům

Název BP v angličtině: THE CAUSES OF HOMELESSNESS AND ATTITUDE OF THE
LAYMEN TOWARDS THE HOMELESS PEOPLE

Vedoucí práce: Mgr. Martin ALINČE

Konzultant:

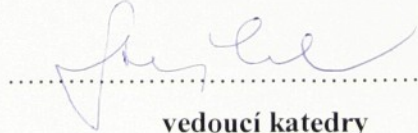
Termín odevzdání: 30. 4. 2004

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne ...15. 12. 2002.....

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): KLAPPER MARTIN

Datum: 18. 12. 2002

Podpis:

Cíl:

Cílem této práce je teoretické zpracování příčin bezdomovství a postoj, který zaujímá laická veřejnost vůči osobám bez přístřeší, provedení empirického ověření v praxi a ověření pravdivosti níže uvedených předpokladů.

Předpoklady:

Nejvýznamnější roli při vzniku bezdomovství patrně sehrávají subjektivní faktory (materiální, vztahové, osobnost, atd.), ale svůj význam mají též faktory objektivní (dané sociální politikou a sociálním zákonodárstvím státu). Dalším předpokladem je, že převážná většina laické veřejnosti vidí příčiny bezdomovství pouze jako důsledek předchozího životního stylu současného bezdomovce (alkohol, drogy, gamblerství apod.).

Metody:

Jako metoda praktického ověření poslouží rozhovor s respondenty (samotnými bezdomovci a osobami s nimi pracujícími) a předložení dotazníku respondentům z řad laické veřejnosti.

Literatura:

- Geist, B.: Sociologický slovník. Victoria publishing, Praha 1992,
Hradecký, I.: – Hradecká, V.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Naděje, Praha 1996.
Řezníček, I.: Metody sociální práce. Sociologické nakladatelství, Praha 1994.
Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Portál, Praha 2002.

Vedoucí práce:

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu.

V Teplících dne: 31.3. 2004

Martin Klapper

vlastnoruční podpis

Prohlášení o využití výsledků BP:

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 (školní dílo).

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé diplomové práce, a prohlašuji, že **souhlasím** s případným užitím mé bakalářské práce (prodej, zapůjčení, kopírování apod.).

Jsem si vědom toho že: užit své bakalářské práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených univerzitou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše). Bakalářská práce je majetkem školy, s bakalářskou prací nelze bez svolení školy disponovat.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu bakalářskou práci vyžádat v Univerzitní knihovně Technické univerzity v Liberci, kde bude uložena.

Autor:

Martin Klapper

Podpis:

vlastnoruční podpis

Adresa:

Krušnohorská 1568/11

415 02 Teplice

Datum:

Poděkování

Děkuji velmi Mgr. Martinovi Alinče za jeho trpělivost, vlídnost a cenné připomínky, které mi poskytl v průběhu konzultací této práce. Děkuji také svým nejbližším, své nastávající a rodině za poskytnutou psychickou podporu a všem respondentům za ochotu při vyplňování dotazníků.

Název BP: *PŘÍČINY BEZDOMOVSTVÍ A POSTOJ LAICKÉ VEŘEJNOSTI VŮČI BEZDOMOVČŮM*

Název BP v anglickém jazyce: *THE CAUSES OF HOMELESSNESS AND ATTITUDE OF THE LAYMEN TOWARDS THE HOMELESSNESS PEOPLE*

Jméno a příjmení autora: *Martin Klapper*

Akademický rok odevzdání BP: *2004*

Vedoucí BP: *Mgr. Martin Alinče*

Resumé:

Bakalářská práce se zabývala problematikou příčin bezdomovství a postojem, který zaujímá laická veřejnost vůči bezdomovcům.

Teoretická část práce byla zaměřena na objektivní a subjektivní příčiny vzniku bezdomovství, praktická část byla věnována průzkumu mezi bezdomovci a laickou veřejností. Byl proveden rozhovor s 20 osobami bez přístřeší a pomocí dotazníku bylo sloveno 116 respondentů z řad laické veřejnosti. Empiricky získané výsledky byly porovnány a shrnuty.

Summary:

The study dealt with the problems of homelessness and with the attitude the society adopts towards homeless people.

The theoretical part of the study was focused on objective and subjective causes of homelessness, the practical part then was dedicated to a survey among homeless people and general public. An interview was held with 20 homeless people, and 116 general public respondents were addressed through a questionnaire. Collected data were compared and summarized.

OBSAH

I Úvod	7
II Část teoretická	9
2.1 Definice a typologie bezdomovství	9
2.2 Příčiny bezdomovství	11
2.3 Objektivní příčiny bezdomovství	12
2.4 Subjektivní příčiny bezdomovství	15
2.4.1 Kategorizace subjektivních faktorů	15
2.4.2 Vliv rodiny	16
2.4.3 Osobnost bezdomovce	17
2.4.4 Psychický a fyzický handicap	20
2.4.5 Závislosti (drogy, alkohol, gambling) a kriminalita	21
2.5 Odlišnosti bezdomovství mužů a žen	23
III Část praktická	25
3.1 Cíl praktické části	25
3.2 Hypotézy	25
3.3 Popis zkoumaných vzorků	26
3.4 Použité metody	26
3.4.1 Rozhovor s bezdomovci	27
3.4.2 Postoje laické veřejnosti	36
3.5 Shrnutí výsledků praktické části a diskuse	49
IV Závěr	51
V Návrh opatření	52
Seznam použitých zdrojů	54
Seznam příloh	55

I. ÚVOD

Téma bakalářské práce je věnováno problematice, která autora osobně velmi zajímá. Jako bývalý strážník městské policie, později jako provozovatel soukromé bezpečnostní agentury a nyní, v současné době jako pracovník vězeňské služby, získal velmi mnoho osobních zkušeností při kontaktu s bezdomovci. U zmiňované městské policie ve velkém městě na severu Čech často řešil jejich drobné přestupky jako krádeže alkoholu či potravin v obchodech. Při provozování vlastní bezpečnostní agentury mimo jiné zajišťoval ostrahu velké městské tržnice, kde se tito lidé dlouhodobě zdržovali. Zejména proto, že zde měli možnost si vydělat nějaké peníze tím, že pomáhali trhovcům s nakládkou a vykládkou zboží, popřípadě drobným úklidem. Při práci u vězeňské služby nyní sleduje, jaké problémy mívají propouštění vězni, kteří nemají náhle kam jít. Setkal se i s neuvěřitelnými případy, kdy například jeden odsouzený žil před svým uvězněním jako bezdomovec v ukradeném autě, které zakopal v lese do země a v podstatě v něm bydlel. Všechny tyto i jiné podobné zážitky z autorovy praxe v něm probudily zájem o tuto problematiku.

Sociální problém, který představuje bezdomovství, se stal v naší zemi viditelným po prudkých společenských, politických i hospodářských změnách po roce 1989 a zůstává do značné míry stále ještě nepříliš prozkoumanou oblastí. Lze říci, že bezdomovství je v našich podmínkách prozatím vnímáno jako sociální problém okrajový svým rozsahem i společenským významem, jako problém úzké skupiny tzv. „sociálně nepřizpůsobivých“ jedinců. Označení bezdomovec je nejčastěji spojováno s představou člověka, který odmítá respektovat společenské normy, neuznává pracovní morálku a v podstatě dobrovolně se rozhoduje pro život na okraji společnosti. Bezdomovcům je přisuzována asociálnost a antisociálnost. Většina z nás ztotožňuje s bezdomovcem především představu

muže závislém na alkoholu, žebrajícím o peníze a odpuzujícím svým zevnějškem, s jakým se setkáváme na nádražích a v ulicích velkých měst.

Cílem bakalářské práce je tedy zmapovat problematiku bezdomovství, jak z hlediska teoretického, tak i praktického. Teoretická část práce je zaměřena na zpracování příčin bezdomovství. A to z pohledu jednak příčin objektivních, tedy takových, které jsou prakticky mimo kontrolu jedince, jednak z příčin subjektivních, ovlivněných především jednotlivci, rodinami, charakterem, osobností apod.

V praktické části byl proveden vlastní průzkum, kde byly zjišťovány příčiny vzniku bezdomovství u samotných bezdomovců a současně názor dotazovaných bezdomovců na jejich situaci. Autora zajímala narušenost jejich rodinného prostředí, užívání drog či abúzus alkoholu a podobně. Dále byl proveden průzkum dotazníkovou metodou, zaměřený na postoj laické veřejnosti vůči bezdomovcům, jakým způsobem vnímá člověka bez přístřeší běžný občan a v čem spatřuje hlavní příčiny vzniku tohoto jevu.

Pojem „bezdomovci“ je pojmem běžně používaným v odborné literatuře. V této práci jsou také uváděna označení „lidé bez domova“ nebo „lidé bez přístřeší“.

K vyhotovení této práce byl použit textový editor Microsoft Word 2000 a tabulkový procesor Excel 2000.

II. ČÁST TEORETICKÁ

2.1 DEFINICE A TYPOLOGIE BEZDOMOVSTVÍ

Jednotná obecně uznávaná definice bezdomovců neexistuje. Za nejužší definici lze považovat neoficiální definici sdílenou většinou veřejnosti. Bezdomovci jsou v jejím smyslu chápáni jako jednotlivci, kteří z různých důvodů nemají místo, kde by mohli bydlet, a proto přespávají a žijí tzv. „na ulici“. Bezdomovství je obecně chápáno jako extrémní projev chudoby a sociálního vyloučení. Je tou nejsmutnější podobou sociálního vyloučení. Definice, kterou používají organizace pracující s bezdomovci a které se objevují v literatuře věnující se tomuto problému, jsou zpravidla širší. Zahrnují nejen osoby bez přístřeší, ale i ty, jimž ztráta bydlení hrozí.

Vlastimila a Ilja Hradečtí (1996, s.36) rozlišují bezdomovství na *zjevné, skryté a potencionální*. Za nejviditelnější a současně nejméně početnou považují autoři tu část bezdomovské populace, kterou tvoří skupina zjevných bezdomovců. Patří sem osoby bez trvalého bydliště (zpravidla tedy bez dokladů), žijící na ulici a na nádražích, vyhledávající alespoň v zimních měsících ubytování v azylových domech. Jde o lidi bez přístřeší, které si s pojmem bezdomovci spojuje většina lidí. Jak dále zmiňují Hradečtí, Evropské společenství počítá s ne méně než 2,5 milionu osob uznaných jako bezdomovci zjevní (osoby bez domova, spící na ulici), což je 7,5 promile obyvatel.

Skupinu skrytých bezdomovců tvoří lidé, kteří sice nemají kde bydlet, ale kteří z nějakého důvodu nevyhledávají ubytování v azylových domech nebo se nacházejí v regionu, kde jsou tyto služby nedostupné, popř. kapacitně nedostatečné. Důležitá je v této souvislosti také skutečnost, že některé ubytovny a azylové domy neposkytují své služby určitým kategoriím lidí (odmítají např. toxikomany, alkoholiky, osoby s většími zdravotními

problémy) nebo jsou určeny pouze pro muže či ženy, nepřijímají ženy s dětmi, uprchlíky atd. Lidé, kteří nechtějí nebo nemohou využít ubytování v azylových domech, přespávají i v zimním období ve squatech, sklepích, na nádražích atd. Squateři jsou většinou mladí lidé, kteří svou bytovou otázku řeší obsazováním prázdných domů a bytů. Jde o určitý alternativní životní styl hlavně uvnitř velkoměst. Do skupiny skrytých bezdomovců jsou v tomto pojetí zahrnuty také osoby, které využívají jiné formy pomoci, např. ubytování u přátel či příbuzných a často mění místa svého pobytu.

Do skupiny potencionálních bezdomovců pak můžeme zařadit jednotlivce, kteří sice žijí v místě svého bydliště, ale ztrátou bydlení jsou vážně ohroženi. Jejich ubytování je nejisté z důvodu rodinných problémů, v potížích osobního charakteru, nedostatku finančních prostředků atd. Podle statistik ze zemí Evropské unie tato situace postihuje až 10% populace. Ztrátou ubytování jsou ohroženi také ti, kdo bydlí ve zdravotně nevyhovujících bytech, v domech určených k asanaci nebo k demolici, v sociálních bytech a holobytech a také ti, kdo bydlí v nejistých podnájmech. Do kategorie potencionálních bezdomovců spadají také lidé, kteří žijí v různých ústavních zařízeních a institucích, ale jejichž pobyt zde je časově omezen. Jde především o vězně čekající na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, klienty různých ústavů a obyvatele dětských domovů.

2.2 PŘÍČINY BEZDOMOVSTVÍ

Za hlavní příčinu bezdomovství je obecně považována chudoba. V podmínkách současné Evropy se většinou nejedná o absolutní chudobu, spojenou s ohrožením samotné existence chudých, ale o chudobu relativní. Ta je spojována zejména s nedostatkem pracovních příležitostí a s dlouhodobou nezaměstnaností. Často jsou jí postiženi také lidé pohybující se na sekundárním trhu práce, kde jsou nízké mzdy, nejistá práce s vyšším rizikem ztráty zaměstnání a špatné pracovní podmínky.

O chudobě a o bezdomovství jako jejím extrémním projevu pojednává většina autorů také z hlediska psychické a sociální deprivace, kterou pro postižené právě chudoba představuje. V souvislosti s chudobou hovoří o mnohonásobné deprivaci, která zahrnuje nedostatek fyzického komfortu (nevhodné obydlí, nedostatečný šatník atd.), nedostatek zdraví (vysoká frekvence onemocnění), nedostatek bezpečí a jistoty, závislost na dávkách, nestabilita rodiny a nedostatek úcty (nízké sebevědomí a sebedůvěra, diskriminace, stigmatizace). Řada lidí materiálně deprivovaných nemusí být ale vůbec deprivována sociálně. Deprivantství může mít biologický základ, může mít ale také psychologické či sociokulturní důvody.

K definici deprivace uvádí B. Geist (1996, s.40): „(z lat. *privare* = zbaviti někoho něčeho, oloupiti ho o něco) – následek stavů, u nichž člověk nemohl po delší dobu v dostačující míře uspokojit své fyzické a/nebo psychické potřeby (hlad, žízeň, spánek), smyslové podněty – tzv. senzoričná deprivace, sociální kontakty – tzv. sociální deprivace/izolace, emoční vazby, mateřskou péči – tzv. mateřská deprivace atp.“

Drtilová a Koukolík (1996, s.44) k témuž uvádí, že „ve vztahu k normalitě jsou deprivanti lidé v různém stupni a rozsahu „nepovedení“ nebo „zmrzačení“, *nikoli nemocní*. Postižení je výraznější v citové než v intelektuální oblasti. Deprivanty

chápeme jako antropologickou, sociokulturní kategorii, nikoli jako kategorii diagnostickou, lékařskou.“

Bezdomovství jako projev extrémní chudoby a sociálního vyloučení je fenomén vyvolávaný dvěma rozhodujícími faktory, kterými jsou *příčiny objektivní* a *příčiny subjektivní*.

2.3 OBJEKTIVNÍ PŘÍČINY BEZDOMOVSTVÍ

Objektivními příčinami bezdomovství rozumíme všechny okolnosti, které působí na jedince ze strany státu a společnosti. Tedy celkový stav ekonomiky, sociální politika státu, politika zaměstnanosti, bytová politika, systém důchodového zabezpečení, právní systém atd. Obecně jde o zdroje, které jsou mimo kontrolu jednotlivce. Jak uvádějí Vlastimila a Ilja Hradečtí (1996, s.43) „faktory objektivního charakteru mohou působit např. na dodržování lidských práv, na zachování integrity práva a respektování zásady rovných příležitostí pro všechny občany, na vzdělanosti a kvalifikaci občanů. Objektivní faktory působí rovněž na boj s nezaměstnaností, s vyloučením, na sociální ochranu, na zabezpečení ve stáří a nemoci, na začleňování mládeže do trhu práce, na usnadňování mobility pracujících a jejich adaptaci na změny ve výrobě, na posilování vzdělanosti a technologických služeb a výcviku pro různé sektory (např. zdravotnictví). Význam objektivních faktorů je také v jejich působení na legislativu (sociální zákonodárství), na rovnost žen a mužů, na integraci invalidů, na kriminalitu, odčerpávající velké zdroje společnosti. Faktory společenské konečně mohou působit také na problémy menšin, exilu a migrace.“

Po listopadu 1989 nastaly v naší zemi rozsáhlé změny, jak politické, tak ekonomické i společenské. Povinnost pracovat a státem zajišťované právo na práci zanikly a náhle se objevil v České republice nový fenomén – *nezaměstnanost*. Pro lidi něco

zcela nového, na co nebyli připraveni a co většinou vnímají jako zcela nepřijatelné.

Nezaměstnanost vyvolává u jedince, který se musí se svou novou situací vyrovnat, nejen psychické a somatické reakce. K tomu přistupují též reakce sociální - reakce společnosti i okolí nezaměstnaného. Ruku v ruce s touto zátěží navíc klesnou příjmy a tím i životní úroveň nezaměstnaného i jeho rodiny. Současně se dostaví pocit ztráty soběstačnosti a nezávislosti, ztráta sociálních kontaktů a sociálního statusu, ztráta komplexu běžných rolí. V konečném důsledku může mít právě nezaměstnanost a s ní spojené ekonomické oslabení jedince za následek ztrátu bydlení.

Výše zmíněná *migrace*, spojená s otevřením hranic našeho státu za současné absence vízové povinnosti pro země východní Evropy a Asie, přispěla k nárůstu počtu cizinců žijících na nádražích. Česká televize ve svém večerním zpravodajství dne 25.3. 2004 uvedla například statistiku, podle níž v naší republice v roce 2003 zemřelo o 18 tisíc lidí více, než se narodilo. Přesto populace v celkovém součtu narostla o osm tisíc lidí právě díky přílivu migrantů z ciziny. Nejpočetnější skupina je vietnamská, následují Slováci, Poláci a Ukrajinci. Navíc se vytvořila konkurence na trhu práce, řada cizinců je ilegálně zaměstnávána, zejména v nekvalifikovaných profesích, čímž je znesnadněno pracovní uplatnění našich občanů, především právě těch s nízkou kvalifikací.

Bytová politika po roce 1989 též doznala radikálních změn. Byla zastavena státem organizovaná komplexní bytová výstavba, počet nových bytů se prudce snížil a současně vzrostla jejich cena. Základní změna bytové politiky však spočívala v přesunu odpovědnosti za zajištění bydlení ze společnosti na samotného občana. Právo na bydlení není explicitně stanoveno ani ústavou ani zákonem. Přístřeší nebo ubytování jako nezbytné pro zajištění základních životních podmínek však zaručuje Listina základních práv a svobod.

Sociální politika v České republice staví zejména na systému *sociálního pojištění* pro případ nezaměstnanosti, nemocenské a důchodové pojištění. *Sociální podpora* pracuje na principu zaopatřovacích finančních dávek poskytovaných osobám, které je potřebují. *Sociální pomoc* je státem poskytovaná pomoc občanům ve stavu nouze jako pomoc peněžní, věcná či formou služeb. Například nemalé prostředky uvolnil stát po katastrofických záplavách v roce 2002, které připravily o střechu nad hlavou stovky rodin. Na druhou stranu se vždy najdou lidé, kteří o pomoc žádají v první řadě stát.

Musil (1996, s. 105) uvádí: „Podíváme-li se například v Německu, řadu potenciálních uchazečů o sociální pomoc odradí zásady subsidiarity, které předpokládají, že se o pomoc nejdříve obrátí ke svým partnerům, rodičům nebo dospělým dětem, pokud pracují a mají-li dostatečný příjem.“

Zákon o rodině, tedy zákon č. 94 / 1963 Sb. například v části třetí (výživné), hlavě první (vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí) v § 87 říká:

- (1) Děti, které jsou schopny samy se živit, jsou povinny zajistit svým rodičům slušnou výživu, jestliže toho potřebují.

Týž zákon potom v hlavě druhé (vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými) v § 88 kromě jiného hovoří:

- (1) Předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost.
- (2) Pokud potomci nemohou své vyživovací povinnosti dostát, přechází tato povinnost na předky. Příbuzní vzdálenější mají vyživovací povinnost, jen nemohou-li tuto povinnost plnit příbuzní bližší.

Autor se pokusil zjistit, jak se k této zákonné skutečnosti staví jím dotazovaní sociální pracovníci. Odpovědi byly

v podstatě shodné: nejsou ani lidi, ani čas a ani prostředky na to, aby byli pracně zjišťováni příbuzní, následně posuzovány jejich majetkové poměry a vyvíjen na ně nátlak, aby se o své příbuzné v nouzi postarali. Většinou se jim (pracovníkům) dostane stejných odpovědí: „Odešel (odešla) od nás, nestýkáme se...“

Nebývá žádnou vzácností, kdy člověk bez přístřeší má příbuzné, kteří o jeho současné situaci buď nemají ani potuchy, nebo se tváří že o ní nevědí, ale pomoci nechtějí. Tedy materiální a vztahové faktory, jimiž se dostáváme k subjektivním příčinám bezdomovství.

2.4 SUBJEKTIVNÍ PŘÍČINY BEZDOMOVSTVÍ

Faktory subjektivní jsou skutečnosti ovlivnitelné jednotlivci, rodinami či společenskými skupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem a podobně. Tedy skutečnosti pod kontrolou jednotlivce či dané skupiny.

2.4.1 KATEGORIZACE SUBJEKTIVNÍCH FAKTORŮ

Vlastimila Hradecká a Ilja Hradecký (1996, s. 43-44) z občanského sdružení Naděje dělí subjektivní faktory příčin bezdomovství do těchto čtyř skupin:

- a) *Faktory materiální* mezi něž řadí ztrátu bydlení a nejisté bydlení, ztrátu zaměstnání a dlouhodobou nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadluženost, smrt živitele, ztrátu majetku apod.
- b) *Faktory vztahové* jako jsou porušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, rozvod manželů, násilí v rodině, sexuální zneužívání, osamělost apod.

- c) *Faktory osobní*, kam řadí mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a další závislosti, hráčství, sociální nezralost.
- d) *Faktory institucionální*, tedy propuštění z ústavu, z vězení, opuštění dětského domova.

2.4.2 VLIV RODINY

Rodina je chápána jako základ společnosti, jako skupina, v níž probíhá socializace jedince. Musí plnit řadu funkcí, jako například reprodukční, hmotnou nebo sociální. Harmonická a správně fungující rodina je nezbytným základem pro zdravý psychický i sociální vývoj člověka.

Vágnerová (2002, s. 411) uvádí, že „bezdomevství je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání, spojeného se ztrátou komplexu běžných rolí. Takovým způsobem bývají obvykle postiženi lidé s dysfunkční osobností, s nedostatečnými kompetencemi a s negativními návyky.“ Tamtéž dále uvádí, že „příčiny bezdomevství jsou však složitější, jsou ovlivněné mnoha dalšími faktory. Jedinci, u nichž je zvýšené riziko, že se stanou bezdomovci, bývají komplexně, somaticky, psychicky i sociálně handicapováni. Původní, orientační rodina bezdomovců bývá dysfunkční nebo vůbec neexistuje.“

Přitom právě rodina je v životě jedince velice významná, neboť je to právě ona, která ze všech sociálních skupin nejvíce ovlivňuje jeho psychosociální vývoj a je rozhodujícím činitelem v procesu socializace jednotlivce. Právě výše zmíněná dysfunkce či neexistence rodiny může být jedním z klíčových faktorů pro cestu k bezdomevství. Hradečtí (1996, s. 50) uvádí typy rizikových rodin, jejichž členové jsou často v nebezpečí upadnout do fenoménu bezdomevství. Patří k nim zejména:

- a) rodiny s dospělým alkoholikem,
- b) rodiny s členem rodiny závislým na drogách,

- c) rodiny s dospělými či mladistvými delikventy,
- d) rodiny s členy s psychickou poruchou, s mentálně retardovaným dítětem,
- e) rodiny se zneužívanou nebo týranou ženou,
- f) rodiny se zanedbávanými dětmi,
- g) rodiny s týranými dětmi,
- h) rodiny se sexuálně či emočně zneužívanými dětmi,
- i) rodiny svobodných matek,
- j) rodiny rekonstruované,
- k) rodiny romské,
- l) rodiny migrantů a rodiny hledající exil.

Riziková rodina je tedy faktor umožňující anticipaci následných spádů k bezdomovství. Má nesporný vliv na rozvoj osobnosti.

2.4.3 OSOBNOST BEZDOMOVCE

Osobnost člověka ovlivňuje jeho cestu životem, jeho úspěch či neúspěch na této cestě a tím i naplnění jeho života. Skutečnost, že se někdo stane bezdomovcem lze považovat za životní neúspěch. Jak uvádí Vágnerová (2002, s. 412), „schopnosti bezdomovců bývají snižené, chybí jim základní kompetence nezbytné k přijatelné sociální adaptaci. Nedovedou účelněji jednat, potřebují pomoc jiného člověka. Rovněž nemívají rozvinuté volní vlastnosti, nejsou schopni přiměřené autoregulace. Nedonutí se k účelnějšímu projevu, nejsou dostatečně odolní ani vytrvalí, nedovedou se ovládat. Přijatelnější způsob života je pro ně příliš náročným úkolem, který nezvládnou. Příčinou snížení jejich schopností mohou být nedostatky vrozených dispozic i získaná postižení.“ Jak dále zmiňuje Vágnerová, „bezdomovci se nedokáží adekvátně orientovat ve světě. Nechápují pravidla a normy, které regulují chování a vzájemné vztahy mezi lidmi, odmítají je, nejsou

schopni se jimi řídit. Pro život bezdomovce na okraji společnosti tyto normy vesměs nemají význam. Nejsou schopni poučení ze zkušenosti, ulpívají na nefunkčních způsobech chování. Často ani neznají svá práva.“ Osobnost definuje Vágnerová (2002, s. 254) jako „integrovaný celek, který je individuálně typický a ve svých charakteristických rysech i relativně stabilní.“ Jak píše dále, tato definice platí i za okolností, „kdy se některé rysy určité osobnosti liší od normy: jsou akcentované, výrazně nápadné, anebo naopak, téměř nerozvinuté. Výsledkem je rovněž individuálně typický a relativně stabilní celek, ale způsob prožívání, hodnocení i reagování takové osobnosti se liší od standardu dané společnosti. Porucha osobnosti se projevuje narušením adaptace, maladaptivním až hrubě rušivým chováním, jehož důsledky nakonec trpí i sám jedinec. Toto chování se projevuje v mnoha sociálních situacích a mezilidských vztazích.“

Potřeby mají podle Vágnerové bezdomovci mnohdy odlišné a většinou neuspokojené, leckdy na ně pod vlivem nepříznivých zkušeností rezignují. Bezdomovec často nic nechce, nic nečeká a domnívá se, že ani nemá cenu se o něco pokoušet. U mnoha bezdomovců dominuje postoj rezignace, apatie a fatalismu.

Tyto skutečnosti autorovi plně potvrdila jistá sociální pracovnice, která vylíčila příběh asi šestatřicetiletého bezdomovce, kterého měla v péči. Po jeho dlouhodobějším pobytu v nemocnici, kde si léčil nemocnou nohu, byl propuštěn. Odmítal veškeré nabídky pomoci ze strany pracovnice se slovy, že nic nechce, že stejně umře pod mostem. Asi po třech měsících byl skutečně nalezen mrtvý pod mostem. Jak uvádí Úlehla (1999, s. 120), „pracovník může naplňovat své profesionální poslání, tj. nabízet pomoc pouze tam, kde jej druzí přijímají v profesi pracovníka, protože se sami cítí být klienty.“ Odmítavý postoj klientů potom pracovníkům jejich práci nijak neusnadňuje. Obzvláště tehdy, kdy například právě sám bezdomovec dává přednost životu na ulici či na nádraží, které je podle jejich

mínění zřejmě schopno uspokojit jejich životní potřeby lépe než péče sociálního pracovníka..

Maslowova pyramida potřeb dělí potřeby člověka na potřeby základní a metapotřeby. Základní potřeby dělí na níže položené fyziologické (voda, potrava, spánek, kyslík, teplo) a výše položené – psychologické (pocit bezpečí a jistoty, láska a někam patřit, sebeúcta). Nejvyšší potřebou (metapotřeba) je potom seberealizace. Hradečtí (1996, s. 39) vedle této Maslowovy pyramidy uvádějí také upravenou pyramidu podle Pascala Pichona, která se snaží vysvětlit přitažlivost nádraží pro vyloučené a deklasované (obr. 1). Prestiž a rozvoj osobnosti, seberealizační potřeby jsou velmi vzdáleny v situaci naléhavých prvotních starostí osob sociálně destrukuralizovaných.

Obr. 1 – Upravená pyramida potřeb podle Pascala Pichona

S ohledem na tuto upravenou pyramidu ovšem autor musí podotknout, že se při své praxi setkal v případě policie s jednoznačně represivním přístupem vůči bezdomovcům zdržujících se na nádražích. Rozhodně tedy ne jako s potřebou bezdomovce. Ať už se jedná o policii městskou nebo železniční, vždy postupovala stejně – bezdomovce podřimující v teple

nádražních hal či čekáren nekompromisně vykazuje. Nepřítomnost policie na nádraží je (alespoň v našich podmínkách) pro zde přežívající bezdomovce výhodná.

Ohledně výše zmiňované osobnosti, mívají bezdomovci nízké sebehodnocení, zpravidla bilancují vlastní život negativně. Cítí se ukřivděni společností a své selhání přisuzují svému okolí. Vědí, že nejsou majoritní společností akceptováni a tomu také přizpůsobují své chování. Bývají buď agresivní vůči těm, které vnímají jako sociálně výše postavené než jsou oni sami, nebo demonstrují svou bezmoc a závislost, především pak žebráním. Jsou to ovšem aktivity, obtěžující nebo přímo odpuzující některé lidi. V jiných lidech potom vzbuzují strach a obavy o sebe či svůj majetek.

2.4.4 PSYCHICKÝ A FYZICKÝ HANDICAP

Jak již bylo zmíněno výše, jedinci, u nichž je zvýšené riziko, že se stanou bezdomovci, bývají komplexně, somaticky, psychicky i sociálně handicapováni. Handicap v podobě duševní nemoci či poruchy představuje snížení schopností jedince vykonávat plnohodnotnou roli ve společnosti. Duševně handicapovaní často žijí osaměle, protože pro okolí je jejich nemoc nepřijatelná či zatěžující. Mezi bezdomovci se rovněž četně vyskytují jedinci s poruchou osobnosti. Takový člověk se vyznačuje maladaptivním chováním, přinášejícím řadu omezení a narušujícím jeho vztahy s okolím. Koukolík a Drtilová (1996, s.221) uvádí, že „v USA bezdomovci – muži středního věku jsou nejčastěji chroničtí alkoholici a lidé chronicky duševně nemocní, kteří byli propuštěni z psychiatrických zařízení nebo se do nich vůbec nedostali. V Británii se kromě jiných zjišťují také příčiny bezdomovectví jako je propouštění chronicky duševně nemocných z psychiatrických zařízení aniž by byla zajištěna dlouhodobá náhradní péče (20 – 30 % bezdomovců). Duševní nemocí nebo

alkoholismem je stíženo kolem poloviny bezdomovců. Duševní onemocnění může být jak příčinou, tak důsledkem bezdomovství. Delší bezdomovectví je zhoršuje. Duševně nemocní bezdomovci nejčastěji trpí schizofrenií (16 – 32 %).“

Fyzický handicap, tělesné či psychosomatické postižení jedince znamená jeho znevýhodnění, snižují se jeho předpoklady k plnohodnotnému uplatnění v životě a společnosti. Vlivem tohoto handicapu dochází ke změně sebepojetí postiženého, získává kvalitativně horší sociální roli. Jeho postižení je navíc zátěžovým prvkem i pro jeho blízké. Nemá-li postižený bezpečné a funkční rodinné či jiné zázemí, které mu pomůže vyrovnávat se svým handicapem a potřebné k uspokojování jeho potřeb, narůstá riziko jeho cesty k bezdomovství.

2.4.5 ZÁVISLOSTI (DROGY, ALKOHOL, GAMBLING) A KRIMINALITA

Patologické jevy jako jsou drogové či alkoholové závislosti a patologické hráčství se podílí na vzniku či prohlubování problému bezdomovectví.

Sochůrek (2001, s.22) charakterizuje drogovou závislost jako:

- silnou touhu látku užívat a pokračovat v jejím užívání za každou cenu,
- tendence zvyšovat dávky, aby se dosáhlo účinku, který původně vyvolala dávka menší
- existence psychické nebo fyzické závislosti včetně abstinčního syndromu

Na vznik této závislosti kromě dostupnosti a charakteru drogy působí právě struktura osobnosti (jedinec neschopný své problémy vyřešit jinak), dále působí sociální prostředí (zejména vliv part) a také spouštěcí faktor (stres, aktuální problém, tíživá situace).

Závislosti, ať již na drogách, alkoholu či patologické hráčství, se významně podílí na vzniku bezdomovství. Drogově závislí jsou plně vytíženi získáváním další potřebné dávky, mnoho energie, času a finančních prostředků věnují právě tomu, droga se stává jednou z nejvyšších hodnot. Ztrácí pracovní uplatnění i sociální vztahy, rozpadá se rodina. Prostředky na získání drogy si začínou opatřovat kriminální činností. Obdobně alkoholici nejsou schopni docházet do zaměstnání, ztrácí profesní roli, v jejich původním sociálním prostředí narůstají konflikty, devastují a nejsou schopni udržet rodinu. Patologické hráčství klasifikuje Vágnerová (2002, s.313) jako „jednu z návykových a impulzivních poruch, typickou neschopností odolávat nutkání k určitému jednání, které vede k nežádoucím důsledkům pro jedince, event. i pro jeho okolí. Závislost na hře vede ke ztrátě motivace k práci a následnému zhoršení výkonu. Dochází k narušení mezilidských vztahů, potřeba hrát se stává větší hodnotou než citový vztah.“ Cesta k bezdomovství může vést právě po linii vytyčené drogami, alkoholem nebo gamblerským. Závislý člověk nakonec opouští rodinu nebo nečistka bývá rodinou odmítán, přebývá u podobně postižených a stává se bezdomovcem.

Závislosti mívají také vliv na kriminalitu takto postižených. Pochopitelně kriminalita jedince či skupiny nemusí být nutně vázána na výše zmiňované závislosti, může figurovat jako samostatný faktor. Jak bylo výše zmíněno, především v souvislosti s obstaráváním prostředků na drogy či další hru se dříve či později postižený jedinec začne dopouštět krádeží, podvodů či jiných kriminálních činů. Může se v souvislosti s těmito i jinými skutečnostmi stát i členem sociálně patologické skupiny, negativní party. V partách se ponejvíce soustřeďují mladí lidé. Jejich závislost na rodičích v průběhu dospívání klesá, oslabuje se vliv rodiny a školy, tím větší vliv však má na mladého člověka parta. Je-li pak právě tento vliv negativní, může takováto skupina ovlivnit jejich osobnost drogovou závislostí, změnou

hodnotové orientace a kriminálními návyky. To vše pak zpravidla může vést k pozdějšímu uvěznění, umístění v léčebném ústavu a podobně. Následně pak dochází k zřetření sociálních vazeb, po propuštění z vězení se náhle nemá takový jedinec kam vrátit a končí jako bezdomovec.

2.5 ODLIŠNOSTI BEZDOMOVSTVÍ MUŽŮ A ŽEN

Bezdomovství mužů a bezdomovství žen mívají kromě některých společných znaků jako je chronická chudoba či sociální nezralost také své specifické odlišnosti.

Vlastimila a Ilja Hradečtí (1996, s.56) uvádí, že „zjevné bezdomovství u mužů je daleko častější, a to jak u mladých, tak i u starších. Povětšinou však nebyly nikdy ženatí, většinou se jedná o muže svobodné. Ženy naopak jsou všeobecně vdané nebo byly vdané. Jen malá část žen bezdomovkyň je svobodných.“

Muži, kteří se objevují na ulici či nádraží, vykazují nižší stupeň spolehlivosti, ochoty a vůle jednat, nižší stupeň cílevědomosti než ženy. Ženy mají více sebekázně, kooperativnosti, adaptability a solidarity, bývají submisivnější, častější je u nich však plachost, nesmělost, bázlivost a tréma. Společná je jim nevíra v úspěch, ztráta sociálních kontaktů. Jak se dále uvádí tamtéž, osamělé ženy bezdomovkyně většinou pocházejí z nejméně znevýhodněné vrstvy společnosti. Převážně z nuzných majetkových podmínek, neuspořádaných rodinných poměrů, nepřijatelného bydlení, mají nízké vzdělání, často špatný zdravotní stav (fyzický i psychický). Ženy často volí skrytou formu bezdomovství, aspoň na čas skryjí situaci svou a svých dětí. Žijí v nejrozmanitějších podmínkách, v nejrůznějších společenstvích. Navíc je ohrožena jejich starost a odpovědnost o děti, o které chtějí pečovat. Mezi lidmi bez domova se stále častěji objevují velmi mladé dívky. Přicházejí z dětských domovů, výchovných ústavů, opustily svůj domov nebo byly

vyhnány. Leckdy na jejich situaci mohou nést svůj podíl právě rodiče, kteří chtěli dceru potrestat a místo toho způsobí ještě větší zlo než to, které je rozhněvalo, například těhotenství své dcery.

Hradečtí dále uvádí, že „ženy jsou v každém případě nuceny čelit značně větším obtížím a nesnázím, předpojatým a ustáleným názorům a viditelnějším nevýhodám než muži. Jsou slabší, neúspěšnější, považovány za méněcenné. Reakce lidí na bezdomovství žen je daleko nepřátelštější a ve své negaci daleko pronikavější.“

III. ČÁST PRAKTICKÁ

3.1 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI

Cílem praktické části je zjistit, jak se na svou vlastní situaci dívají samotní bezdomovci, jak vnímají postoj veřejnosti vůči nim a zda věří v možnost svou situaci bezdomovce změnit a v čem je podle nich příčina, že se do ní dostali.

Dalším cílem pak je zjistit, jaký postoj zaujímá laická veřejnost vůči samotným bezdomovcům a v čem spatřuje příčiny vzniku bezdomovství.

3.2 HYPOTÉZY

Pro průzkum byly stanoveny následující hypotézy:

- 1) Bezdomovci samotní si budou vědomi svého podílu na své současné situaci, ale za její příčiny budou spíše označovat faktory objektivní.
- 2) Laická veřejnost uvidí příčiny bezdomovství především jako důsledek předchozího životního stylu současného bezdomovce (abúzus alkoholu, užívání drog, patologické hráčství, nechuť pracovat). Bude tedy spatřovat subjektivní příčiny vzniku bezdomovství jako příčiny hlavní. Dílčí hypotéza: přes tyto skutečnosti nebude společnost vnímat bezdomovce pouze odmítavě, zaujme postoj spíše ambivalentní.

3.3 POPIS ZKOUMANÝCH VZORKŮ

Zkoumaný vzorek bezdomovců obsahoval 20 respondentů. Podsoubor mužů tvořilo 14 respondentů, podsoubor žen tvořilo 6 respondentek. Snahou autora bylo oslovit různé věkové kategorie a obě pohlaví. Autor při své práci oslovil bezdomovců více, ale narazil na to, že ne všichni oslovení bezdomovci chtěli odpovídat. Setkal se při svém průzkumu s bezdomovci ochotnými k rozhovoru, ale také s razantními odmítnutími. Při své práci kontaktoval jak bezdomovce žijící na ulici, tak bezdomovce v azylových domech. Avšak i při tomto poměrně nízkém počtu dotazovaných bezdomovců se jednalo o časově velmi náročnou činnost. Jednak samotné vyhledávání bezdomovců, jednak téměř hodinu trvající rozhovor s každým jedincem. Vzhledem k průzkumu provedenému s 20 respondenty ochotnými ke spolupráci je autorovi jasné, že takto nízký počet je ze statistického hlediska značně nepřesný. Ovšem z výše uvedených důvodů a z důvodů časových nebylo v možnostech autora získat větší vzorek.

V případě průzkumu veřejnosti se jednalo o soubor 116 respondentů. Podsoubor mužů tvořilo 54 osob, podsoubor žen potom 62 respondentek.

Zkoumané soubory netvořily reprezentativní vzorky, jednalo se o pouhý náhodný výběr respondentů z řad bezdomovců a široké laické veřejnosti.

3.4 POUŽITÉ METODY

V případě průzkumu vzorku bezdomovců bylo jako metody použito řízeného rozhovoru, neboť rozhovor je jedna z nejpoužívanějších výzkumných a diagnostických metod. Autor počítal s převážně nižší vzdělaností respondentů a neochotou

vyplňovat případné formuláře, proto sestavil jednoduché, snadno srozumitelné a pochopitelné otázky. Během vedení rozhovorů autor ovšem sled otázek nedodržel zcela přesně podle schématu, ale do určité míry reagoval na momentální situaci, improvizoval, popřípadě pozměnil jejich znění a použil i volného rozhovoru.

Autor kromě jiného navštívil například „Dům na půli cesty“ v Rybalkově ulici v Praze, kde byl velice vstřícně přijat personálem. Ovšem k autorovu úmyslu provést rozhovory s jejich klienty se personál stavěl poměrně skepticky. Pracovníci tohoto domu vyjádřili přesvědčení, že bude autor odmítnut, že osoby zde ubytované nebudou mít o rozhovor nejmenší zájem. Opak byl ale pravdou. Mladí muži do věku 26 let, kteří v tomto domě dočasně přebývají, byli až překvapivě sdílní a vstřícní. To poměrně překvapilo i samotný personál tohoto azylového domu.

V případě respondentů z řad laické veřejnosti bylo použito dotazníku. Výběr respondentů byl náhodný, autor se především snažil, aby muži i ženy byli zastoupeni stejnou měrou a aby oslovil všechny věkové kategorie vyznačené v dotazníku. Výsledky výzkumu vypovídají pouze o postojích respondentů, kteří se výzkumu zúčastnili.

Uváděné procentuelní výsledky jsou vždy zaokrouhlovány na celá čísla.

3.4.1 ROZHOVOR S BEZDOMOVCI

Schéma rozhovoru s bezdomovci tvoří příloha č. 2.

Autorem získaný vzorek zahrnoval zjevné i skryté podoby bezdomovství a skládal se ze 14 mužů a z 6 žen ochotných zúčastnit se průzkumu a odpovídat na dotazy. Procentuelně vyjádřeno, podsoubor mužů tvořil 70% a podsoubor žen tvořil 30% zkoumaného souboru. Zajímavým poznatkem autora bylo, že naprostá většina dotazovaných bezdomovců se nejprve ujišťovala, že sami nebudou muset nic vypisovat či vyplňovat. Teprve poté

byli ochotni ke spolupráci. Toto autorovi potvrdilo správnost jeho rozhodnutí provést průzkum této skupiny právě rozhovorem.

Jak je zmíněno v úvodu práce, autora zajímala narušenost rodinného prostředí dotazovaných jednotlivců, užívání drog či abúzus alkoholu, zda k němu došlo již před samotným vznikem jejich bezdomovství či až v jeho průběhu. Dále autor zjišťoval, jak vidí svou současnou situaci samotní bezdomovci a jak vnímají bezdomovce postoj veřejnosti vůči sobě, zda hodlají svou situaci bezdomovce do budoucna řešit a případně jestli je podle nich nějaká reálná naděje toto vyřešit.

Autor při získávání vzorku kontaktoval bezdomovce jak na ulicích či na nádraží, tak v azylových domech či ubytovnách. Navštívil takto například Liberec, Ústí nad Labem či Prahu.

Tab. č. 1 Složení zkoumaného vzorku bezdomovců

VĚK	MUŽI	ŽENY	%
do 20 let	2	1	15
21 - 35	4	3	35
36 - 50	5	2	35
nad 50 let	3	0	15
celkem	14	6	100

Autorem zkoumaný vzorek obsahoval 35% respondentů ve věku 21 až 35 let, 35% ve věku 36 až 50 let. Respondentů ve věku do 20 let bylo 15% a ve věku nad 50 let taktéž 15%. To znamená, že v autorem zkoumaném vzorku se nacházelo 70% respondentů ve věkovém rozmezí 21 až 50 let, tedy lidí ve věku tzv. produktivním.

K uvedenému je možno poznamenat, že bezdomovství může, jak je patrné ze zkoumaného vzorku, postihnout prakticky kohokoliv v jakémkoliv věku.

Tab. č. 2 Dosažené vzdělání respondentů

vzdělání	MUŽI	ŽENY	%
základní	4	2	30
vyučen(a)	7	1	40
střední	3	3	30

Jak zjistil autor, ani jeden z respondentů zkoumaného vzorku neměl vysokoškolské vzdělání, jako nejvyšší dosažené vzdělání uvedlo základní vzdělání 30% tázaných, 40% dotazovaných uvedlo že jsou vyučeni, střední vzdělání potom mělo 30% zkoumaného vzorku. To znamená, že zkoumaný vzorek netvořili hlavně respondenti s minimálním vzděláním a bez kvalifikace, 70% vzorku totiž mělo vzdělání pro výkon alespoň do určité míry kvalifikovaných prací v různých oborech. Někteří respondenti navíc prošli různými rekvalifikačními kursy, takže splňovali podmínky pro výkon povolání i v jiných oborech, než jakým se původně věnovali.

Tab. č. 3 Doba strávená v bezdomovství

doba bezdomovství	MUŽI	ŽENY	%
do 6 měsíců	1	0	5
6 měsíců až 3 roky	6	4	50
3 roky až 6 let	5	2	35
více než 6 let	2	0	10

Většina bezdomovců, které se autorovi podařilo kontaktovat, nebyla typickými zjevnými bezdomovci, kteří žijí přímo na ulici. Zpravidla se jednalo o lidi, kteří střídali pobyty v různých azylových domech, pobývali též střídavě ve vězení, občas u různých známých, dočasně také třeba u svých příbuzných a podobně. Polovina z dotazovaných tvrdila, že žijí jako bezdomovci po dobu ne delší tří let. Pouze 2 dotazovaní tvrdili, že jako bezdomovci žijí déle než šest let. Z toho jeden uvedl dobu

sedm a půl roku, druhý uvedl dobu jedenáct let. Nejkratší uvedená doba činila tři měsíce. Jednalo se mladou matku v domově pro matky s dětmi, kterou její přítel (cizinec) opustil v okamžiku kdy se dozvěděl, že je těhotná.

Většina dotazovaných respondentů se shodovala v názoru, že ať je jejich doba strávená mezi bezdomovci jakákoliv, je pro ně *vždy* dlouhá.

Tab. č. 4 Respondenti bez zaměstnání

zaměstnání	MUŽI	ŽENY	%
má	2	0	10
nemá	12	6	90

Nezaměstnanost bývá často typickým jevem u bezdomovců. Ve vzorku zkoumaném autorem se vyskytlo 90% bezdomovců, kteří uvedli, že jsou nezaměstnaní. U tázaných do 20 let se jednalo o absolventy učilišť, kteří po vyučení nenalezli pracovní uplatnění. U respondentů nad 50 let byl jako příčina nezaměstnanosti uváděn nezájem zaměstnavatelů o lidi s věkem nad 50 let, což je u nás obecně známý problém. Velmi mnoho žadatelů o práci, kteří mají věk okolo padesáti nebo nad padesát let, nemají téměř šanci zaměstnání získat.

Ženy, které přebývaly v domovech pro matky s dětmi, viděly svou nezaměstnanost jako poměrně neřešitelnou, protože údajně neměly z finančních důvodů možnost dát dítě do jeslí či do školky a jít pracovat. Jim nabízené práce byly totiž finančně velmi nízko ohodnocené, tudíž nijak neřešily jejich problém osamostatnění se. Některé tyto respondentky se pokusily jít za těchto podmínek pracovat, ale konečný finanční efekt byl pro ně ztrátový. Více finančních prostředků jim zbylo, když zůstaly s dítětem na ubytovně.

Takovéto skutečnosti jsou ovšem naprosto demotivující. Rozdíl mezi minimální mzdou a životním minimem pobíraným společně s různými příspěvky a dávkami je tak mizivý, že stěží přiměje tyto lidi k tomu, aby si hledali práci.

Tab. č. 5 Počty tělesně či zdravotně handicapovaných respondentů

handicap	MUŽI	ŽENY	%
má	3	1	20
nemá	11	5	80

Autor zjišťoval, kolik bezdomovců v jím zkoumaném vzorku trpí nějakým zdravotním či psychickým handicapem. Zdravotní handicap uvedlo 20% dotazovaných, psychický handicap se ve vzorku nevyskytl.

Jako svůj zdravotní handicap uváděli dotazovaní onemocnění srdce, revmatismus nebo špatný zrak, kterými ovšem trpěli už před svým bezdomovstvím. Faktem ovšem zůstává, že takovýto životní styl jaký vedou bezdomovci, jejich zdravotnímu stavu nijak neprospívá. Naopak, zdravotní obtíže a problémy se ještě prohlubují a tím více jim ztěžují možnost pracovně se uplatnit.

Tab. č. 6 Respondenti mající nějaké dospělé blízké příbuzné

blízcí příbuzní	MUŽI	ŽENY	%
otec, matka	9	2	55
sourozenci	6	2	40
manžel	2	1	15
děti	4	1	25

S ohledem na již dříve zmiňovaný Zákon o rodině se autor zajímal o to, zda mají dotazovaní nějaké blízké příbuzné, zda tito příbuzní vědí o situaci ve které se respondenti nachází a jak se tito jejich příbuzní k této situaci staví. Jak autor zjistil, 55% tázaných uvedlo, že ještě mají své rodiče, popřípadě některého z rodičů. Dospělé sourozence potom mělo 40% dotazovaných, manžela mělo 15% tázaných a dospělé děti mělo 25% dotazovaných.

Autor se úmyslně ptal na *dospělé* příbuzné, neboť právě dospělí blízcí příbuzní by měli být schopni a hlavně ochotni jim alespoň do určité míry nějak pomoci vylepšit situaci. Finančně, materiálně nebo alespoň poskytnutím přístřeší. Jak ale uváděli dotazovaní, jejich blízcí příbuzní většinou sami nebyli ekonomicky natolik silní, aby jim mohli pomáhat. Občasnou finanční pomoc ze strany rodičů uvedly dvě matky s dětmi. 20% tázaných uvedlo, že dočasně žili u svých sourozenců nebo rodičů, ale tato situace se postupně stávala nesnesitelnou pro všechny zúčastněné. Zejména pak tam, kde příbuzní už měli svou vlastní prokreační rodinu.

Tab. č. 7 Počet respondentů z neúplných rodin, či kteří prošli ústavní výchovou, dětským domovem, vězením apod.

	MUŽI	ŽENY	%
neúplná či narušená rodina	9	4	65
dětský domov	5	2	35
diagnostický ústav	3	0	15
vězení	7	1	40

Zde se autor zajímal o neúplnost či narušenost rodiny, v níž respondenti vyrůstali, popřípadě nevyrůstali v rodině ale v nějakém ústavu, nebo tato prostředí střídali. Během rozhovoru se ptal, zda v orientační rodině někdo nadměrně konzumoval alkohol, drogy, zda se vyskytovalo domácí násilí a podobně. 65%

tázaných uvedlo především neúplnou rodinu, lhostejnost ze strany rodičů popřípadě alkohol. Výchovou v dětském domově prošlo 35% tázaných, diagnostickým ústavem prošlo 15% respondentů. Zejména ženy pak uvedly, že podmínky v dětském domově pro ně byly otřesné a nesnesitelné, především z důvodu šikany ze strany ostatních chovankyň vůči nim. 40% dotazovaných uvedlo, že již byli uvězněni.

Dysfunkce či narušenost orientační rodiny a vězení byly velice častým úkazem vyskytujícím se v životech bezdomovců ve zkoumaném vzorku.

Tab. č. 8 Zájem respondentů o řešení své nepříznivé situace

zájem o řešení	MUŽI	ŽENY	%
ANO	12	6	90
NE	2	0	10

Pouze dva muži z osloveného vzorku se k řešení vlastního problému stavěli pasivně nebo odmítavě, ostatní dotazovaní (90%) měli rozhodně zájem o získání vlastního bydlení nebo nějakého přijatelného řešení své situace. Většinou ale uvedli, že nemají žádné prostředky a ani představu, jak tedy bydlení získat. Poskytované azylové ubytovny všichni chápali jako záležitost dočasnou a krátkodobou.

Tab. č. 9 Jak vnímají bezdomovci chování veřejnosti vůči nim

chování veřejnosti	MUŽI	ŽENY	%
vstřícné	1	1	10
neutrální	3	2	25
odmítavé	4	1	25
jak kdy	6	2	40

Autora zajímalo, jak jím dotazovaní bezdomovci subjektivně vnímají chování lidí vůči nim. Jako vstřícné je označilo pouhých 10% tázaných, 25% označilo chování veřejnosti jako neutrální, tedy bez přímých projevů sympatií či odmítání. Za odmítavé je považovalo 25% tázaných a 40% se vyjádřilo, že chování veřejnosti vnímají jako proměnlivé, od vstřícného až po odmítavé.

Autora mimo samotný průzkum také zajímalo, jak vnímají bezdomovci své vztahy mezi sebou. Zejména ti mladší, ve věku do třiceti let, tvrdili, že vztahy mezi nimi jsou poměrně bezproblémové. Na druhou stranu ovšem vypovídali, že staří muži-bezdomovci bývají prý vůči těm mladším odmítaví až agresivní. Patrně je vnímají jako silnější konkurenci v každodenním boji o přežití.

Tab. č. 10 Jak se lidem bez domova jeví péče o ně ze strany státu

úroveň péče	MUŽI	ŽENY	%
žádná	2	1	15
nedostatečná	8	5	65
dostatečná	4	0	20
nadměrná	0	0	0

Autora velmi zajímal subjektivní názor lidí bez domova na to, jak oni sami vnímají přístup státu k jejich problémům a k nim samotným. Ani jeden z dotazovaných si nemyslí, že by péče státu byla nadměrná, 20% ji vidí jako dostatečnou. Za nedostatečnou ji označilo 65% respondentů a 15% si myslí, že stát se nestará vůbec. V celkovém součtu tedy postoj státu vnímalo negativně 80% dotazovaných bezdomovců.

Rozhodování respondentů nebylo nijak významně ovlivněno skutečností, zda se jednalo o bezdomovství zjevné či skryté.

Tab. č. 11 Respondenti užívající drogy, alkohol, či hrající na výherních automatech

závislosti, abúzus	MUŽI	ŽENY	%
alkohol	6	1	35
drogy	11	3	70
automaty	2	0	10

Ve zkoumaném vzorku přiznalo zvýšenou konzumaci alkoholu 7 dotazovaných, to představuje 35% vzorku. Současně přiznalo konzumaci drog (především pervitin a heroin) 70% respondentů, mezi nimiž byli i ti, kteří ve zvýšené míře požívají i alkohol. Pravidelnou hru na výherních automatech uvedli pouze 2 dotazovaní muži, to představuje 10% z celého zkoumaného vzorku. Autora především překvapilo tvrzení většiny respondentů, že sehnat jakoukoliv drogu pro ně nepředstavuje prakticky žádný problém. Autor rovněž zjistil skutečnost, že celá polovina odpovídajících žen uvedla užívání drogy.

Všichni dotazovaní uvedli, že drogám, alkoholu či gamblingu se věnovali již před svým bezdomovstvím. Na otázku kde berou prostředky na tyto své činnosti odpovídali že všelijak nebo jen pokrčili rameny.

Tab. č. 12 V čem vidí respondenti příčiny svého bezdomovství

příčina	MUŽI	ŽENY	%
on sám	7	1	40
orientační rodina	0	0	0
partnerské problémy	1	4	25
ztráta zaměstnání	2	0	10
handicap	1	0	5
sociální systém	3	1	20

Grafické znázornění této tabulky zobrazuje příloha č. 3. Subjektivní názor na příčiny jejich bezdomovství vyzněl u

dotazovaných takto: polovina mužů označila jako viníka sebe, z žen tak učinila pouze jediná. V celkovém součtu to znamenalo, že 40% zkoumaného vzorku považovalo sebe sama za viníka své situace. Pod pojmem vlastní viny většinou dotazovaní hovořili o svém užívání drog, které jim způsobilo dluhy, neplacení nájemného a ztrátu zaměstnání, popřípadě uvěznění, po jehož ukončení už se neměli kam vrátit. 67% dotázaných žen vidělo příčinu svého bezdomovství v partnerských problémech, z mužů toto označil pouze jediný, v celkovém součtu tedy 25% dotazovaných. Ztrátu zaměstnání jako příčinu vzniku svého bezdomovství označilo 10% tázaných.

Žádný z respondentů se nedomníval, že by jeho orientační rodina byla příčinou toho, že skončil jako bezdomovec a to i přesto, že 65% oslovených žilo v rodině nějakým způsobem narušené či dysfunkční (viz tab. č. 7).

3.4.2 POSTOJE LAICKÉ VEŘEJNOSTI

Nestandardizovaný dotazník vlastní konstrukce určený respondentům z řad laické veřejnosti znázorňuje příloha č. 6.

Autor náhodným výběrem rozdal či rozeslal v okolí Ústí nad Labem, Liberce a Litoměřic celkem 140 dotazníků, přičemž se autorovi vrátilo 116 kusů, což představuje celkovou návratnost 83%, kterou autor ani nepředpokládal. Odhadoval návratnost zhruba kolem 60% dotazníků a to na základě informací od jiných kolegů, kteří prováděli jiné či podobné průzkumy dotazníkovou formou. Vyšší návratnost se projevila u dotazníků vyplňovaných ženami. Vrátily 62 ze sedmdesáti jim určených dotazníků a to činí 89%. Muži vrátili 54 vyplněných dotazníků, což představuje 77% z jimi obdržených dotazníků. Konečné složení zkoumaného vzorku (116 respondentů) tedy nakonec tvořilo 53% žen a 47% mužů.

Otázka č. 1: Jste: muž, žena

Otázka č. 2: Kolik je Vám let?

Tab. č.13 Složení zkoumaného vzorku

	MUŽI	ŽENY	CELKEM
	54	62	116
%	47	53	100

Jak bylo uvedeno výše, procentuelní složení vzorku představuje 53% žen a 47% mužů. Průměrný věk zkoumané skupiny potom činil 36,4 roku.

Ačkoliv bylo snahou autora vytvořit početně přibližně stejně velké skupiny mužů a žen, vlivem výše zmíněné návratnosti dotazníků tohoto zcela nedosáhl.

Otázka č. 3: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Tab. č. 14 Nejvyšší dosažená vzdělání respondentů

VZDĚLÁNÍ	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
základní	1	2	3	3
vyučen(a)	9	17	26	22
středoškolské	35	33	68	59
vyšší odborné	2	6	8	7
vysokoškolské	7	4	11	9

Ve zkoumaném vzorku bylo nejvíce středoškolsky vzdělaných respondentů, celkem 59%, vyučení 22%, vysokoškolsky vzdělaných bylo 9%, vyšší odborné vzdělání označilo 7% respondentů, základní vzdělání mělo pouze 3% dotazovaných. Na dosažené vzdělání se ptal autor proto, aby zjistil, do jaké míry se budou lišit názory lidí s různým stupněm vzdělání.

Otázka č. 4: Jaký je Váš rodinný stav?

Tab. č. 15 Rodinný stav respondentů

ROD.STAV	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
svobodný(á)	8	2	10	9
ženatý (vdaná)	24	30	54	47
druh, družka	14	20	34	29
rozvedený(á)	7	6	13	11
vdovec, vdova	1	4	5	4

Touto otázkou autor sledoval, zda budou ovlivněny názory respondentů jejich nejužším sociálním prostředím. Ve zkoumaném vzorku bylo nejvyšší zastoupení osob, které žijí ve společné domácnosti, tedy manželé (47%) či druh a družka (29%). Společnou domácnost tedy sdílí 76% dotazovaných. 24% dotazovaných žije samostatně, buď jako svobodní (9%), rozvedení (11%) či vdovci (4%).

Otázka č. 5: Jak velká je obec (podle počtu obyvatel), ve které žijete?

Tab. č. 16 Velikost obce, ve které dotazovaní žijí

počet obyvatel	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
vesnice	3	5	8	7
méně než 10 000	7	12	19	16
10 000 - 100 000	26	33	59	51
více než 100 000	18	12	30	26

Autor distribuoval dotazníky v Ústeckém a Libereckém kraji. Většina respondentů (51% zkoumaného vzorku) žije ve městech mezi 10 000 až 100 000 obyvateli, tedy ve městech okresního až krajského formátu. V obcích nad 100 000 obyvatel

bydlí 26% dotazovaných, v obcích do 10 000 obyvatel žije 16% dotazovaných. Nejnižší zastoupení (7%) má skupina tázaných, kteří žijí na vsi. Zde autora zajímalo, jaká bude četnost výskytu bezdomovců podle respondentů z různě velkých obcí či měst.

Otázka č. 6: Jakou životní úroveň podle Vás máte?

Tab. č. 17 Jak vnímají svou vlastní životní úroveň sami respondenti

úroveň	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
velmi dobrá	6	0	6	5
dobrá	17	12	29	25
dostatečná	24	31	55	47
nedostatečná	6	7	13	11
velmi špatná	1	12	13	11

Touto otázkou autor sledoval, jak vnímají respondenti svou vlastní ekonomickou situaci a životní úroveň. Jako velmi dobrou ji vnímá pouze 5% dotazovaných, a to pouze muži. Jako dobrou označilo svou životní úroveň 25% tázaných. Za dostatečnou úroveň označilo odpověď 47% respondentů. Znamená to, že 77% tázaných nepocituje větší finanční či jiný materiální nedostatek. Nedostatečnou a velmi špatnou životní úroveň pociťovalo 22% tázaných.

Autor sledoval, zda a jak vlastní životní úroveň ovlivní pohled jedince na situaci druhých.

Otázka č. 7: Mluvil(a) jste někdy s nějakým bezdomovcem?

Tab. č. 18 Zastoupení respondentů, kteří hovořili s bezdomovcem

	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
ANO	32	36	68	59
NE	22	26	48	41

Zde zjišťoval autor kolik dotazovaných přišlo do bližšího styku s bezdomovcem, to znamená, že s ním přímo komunikovali, popřípadě mají nějakou osobní zkušenost s bezdomovcem. Kladně odpovědělo 59% tázaných. Z toho autor usuzuje, že většina veřejnosti bezdomovce neignoruje, jejich existenci si uvědomuje a dokáže s nimi i navázat kontakt. Tato skutečnost nebyla nijak podmíněna vzděláním či majetkovými poměry dotazovaných, osobní zkušenost s bezdomovcem se vyskytla napříč celým spektrem zkoumaného vzorku.

Otázka č. 8: Kolik je podle Vás v naší republice bezdomovců?

Tab. č. 19 Odhad respondentů kolik je v naší republice bezdomovců

odhad bezdomovců	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
nepočtení jedinci	6	0	6	5
není jich mnoho	30	27	57	49
je jich mnoho	6	11	17	15
nemá představu	12	24	36	31

Žádná z tázaných žen nepovažovala bezdomovce za nepočtené jedince, pouze 6 mužů odpovědělo že jsou to pouze nepočtení jedinci. Vesměs tak odpověděli ti, kteří mají velmi dobrou nebo dobrou životní úroveň. Téměř polovina tázaných respondentů (49%) si myslí, že lidí bez přístřeší u nás mnoho není, 15% tázaných si myslí, že bezdomovců je u nás mnoho. Představu o počtu bezdomovců u nás nemá 31% tázaných.

Bezdomovství jako sociální jev není dosud teoreticky ani empiricky dostatečně prozkoumáno. Jejich odhady se značně liší. Například M. Horáková (1997, s. 17) uvádí odhady kolísající mezi 4.500 až 9.000 osob bez přístřeší. Tabulka odhadovaných

počtů bezdomovců je obsažena v příloze č. 1. U této otázky šlo autorovi hlavně o to, aby zjistil jak intenzivně vnímají respondenti problém bezdomovství a jak se jim samotným jeví počty bezdomovců. Jak se ukázalo, nadpoloviční většina (celkem 54%) vnímá bezdomovce jako nepočetné jedince nebo že jich není mnoho.

Otázka č. 9: Vztah lidí vůči bezdomovcům bývá různý, člověk může mít i pocity protichůdné. Jaké pocity vyvolávají bezdomovci ve Vás? (můžete označit více odpovědí)

Tab. č. 20 Pocity, které u dotazovaných vyvolávají bezdomovci

pocity vůči bezdomovcům	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
sympatie	0	0	0	0
lítost	30	15	45	39
lhostejnost	6	6	12	10
odpudivost	12	20	32	28
strach	1	8	9	8
více odpovědí	5	13	18	16

Zde autor sledoval, jaké pocity má veřejnost z bezdomovců. Očekával, že ambivalentní postoje se projeví i u jednotlivců. Proto formuloval otázku tak, aby mohli dotazovaní označit i své rozporuplné pocity, pokud je mají. Svě pocity jako ambivalentní označilo celkem 16% tázaných. Zde se pak jednalo o kombinaci odpudivosti a lítosti (6 odpovědí, tj.5% respondentů), odpudivosti a lhostejnosti (4 odpovědi, tj.4% respondentů), lítosti a strachu z nich (8 odpovědí, tj.7% respondentů).

V případě jednoznačných odpovědí se jako nejčastější ukázala lítost s bezdomovci. Odpovědělo takto 39% tázaných, povětšinou pak ti, kteří žijí ve společné domácnosti. Zajímavé je, že lítost s bezdomovci vyjádřilo dvakrát více mužů než žen, ty

více označovaly odpudivost. Jako sympatické neoznačil bezdomovce nikdo z tázaných. Strach z bezdomovců (celkem 9% dotazovaných) jednoznačně převládal u žen. Za lhostejné označilo bezdomovce 10% dotazovaných. Toto autor považuje za poměrně vysoké číslo, lhostejný přístup vůči lidem bez přístřeší byl v něm zkoumaném vzorku podle jeho názoru překvapivě velký. Na druhou stranu, vycházejíc z údajů v tabulce č. 6, která uvádí 41% veřejnosti, která nikdy nehovořila s bezdomovcem, je možná 10% lhostejných ještě poměrně přijatelná skutečnost. Jak vidno níže, právě osobní zkušenost s bezdomovci může ovlivnit postoj a názor veřejnosti vůči bezdomovcům.

Otázka č. 10: Jakým způsobem čerpáte nebo se občas dozvídáte informace o bezdomovcích?

Tab. č. 21 Jak získávali respondenti informace o bezdomovcích

zdroj informací	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
média(noviny,TV..)	30	37	67	58
odborná literatura	0	0	0	0
osobní kontakty	6	9	15	13
pouze z doslechu	18	16	34	29

Grafické znázornění této tabulky tvoří přílohu č. 4.

Podle autorova zjištění nebyl způsob získávání či dozívání se informací o bezdomovcích nijak ovlivněn stupněm vzdělání respondentů. Osobní kontakt s bezdomovci jako zdroj informací o jejich situaci a problémech označili pouze středoškolsky vzdělaní respondenti a přitom žádný z těchto neoznačil bezdomovce jako jemu lhostejné lidi. To koresponduje se zjištěním v tabulce č. 20, která ukazuje pocity respondentů vůči bezdomovcům. Otázkou č. 10 autor zjišťoval, který zdroj informací může nejvíce ovlivnit znalosti veřejnosti o

problematice bezdomovství a tím i případně ovlivnit postoj veřejnosti vůči těmto jedincům, žijícím na samém okraji společnosti. Jednoznačně nejvíce informací čerpala dotazovaná laická veřejnost z masmédií (noviny, časopisy, rozhlas, televize). Tento zdroj označilo 58% respondentů. Z doslechu získává informace 29% tázaných, osobní kontakty s bezdomovci označilo 13% tázaných.

Jak autor předpokládal, odbornou literaturu věnující se problematice bezdomovství laická veřejnost nevyhledává.

Otázka č. 11: Souhlasil(a) byste se zřízením ubytovny pro bezdomovce v blízkosti Vašeho bydliště?

Tab. č. 22 Jak by respondenti souhlasili se zřízením ubytovny pro bezdomovce v blízkosti svého bydliště

souhlas	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
určitě ano	6	0	6	5
spíše ano	17	12	29	25
spíše ne	24	31	55	47
určitě ne	6	7	13	11
neví	1	12	13	11

Otázka č. 11 dále zjišťuje, jak právě nedostatečná informovanost ovlivňuje postoj laické veřejnosti vůči bezdomovcům. K otázce, zda by souhlasili se zřízením ubytovny pro bezdomovce v blízkosti svého bydliště odpovědělo 47% tázaných že spíše ne a 11% tázaných že určitě ne. To znamená, že v celkovém součtu se negativně vyjádřilo 58% respondentů. Zde je patrný vliv stereotypů a předsudků, které mají možnost patrně podstatně ovlivnit právě média, která vykázala u zkoumaného vzorku největší četnost jako zdroj informací o problematice

jeden respondent neodpověděl, že by bezdomovce vůbec neviděl v ulicích města nebo obce.

Na základě vlastních zkušeností autor očekával, že výskyt bezdomovců v bufetech označí více respondentů, neboť nebývá žádnou vzácností že v těchto místech sbírají zbytky jídel. Právě takto autor zkontaktoval několik svých respondentů.

Otázka č. 13: Co je podle Vás nejčastější příčinou že se člověk stane bezdomovcem?

Tab. č. 24 Příčiny vzniku bezdomovství dle respondentů

příčina	velmi často	poměrně často	ne moc často	nikdy
nedostupnost levného bydlení	12	21	83	0
nechuť k práci, lenost	18	67	31	0
rodinné problémy	48	41	27	0
sociální síť	0	16	80	20
alkohol, drogová závislost	84	32	0	0
patologické hráčství	70	28	18	0
ztráta zaměstnání	19	42	55	0
duševní či tělesná choroba	8	31	77	0
nízké platy	0	12	69	35

Každý ze 116 respondentů zodpověděl 9 různých dotazů, což v celku znamená 1044 odpovědi. Zde se autor snažil zjistit, jaké příčiny bezdomovství vidí laická veřejnost jako nejčastější, případně které příčiny vidí jako nepřilíš časté. Za velmi časté či poměrně časté příčiny bezdomovství označilo všech 116 respondentů alkoholové či drogové závislosti (**100% odpovědí**), patologické hráčství jako velmi častou či poměrně častou příčinu

bezdomovství označilo 84% tázaných. Zajímavé je, že rodinné problémy jako velmi či poměrně častou příčinu bezdomovství označilo téměř 77% tázaných, lenost a nechť k práci takto označilo 73% respondentů. Je tedy patrné, že veřejnost kromě alkoholu, drog či gamblerství též uznává fakt, že dysfunkce či neexistence rodiny může být jedním z klíčových faktorů pro cestu k bezdomovectví. 17% respondentů se domnívá, že systém sociálního zabezpečení není nikdy příčinou vzniku bezdomovství a téměř 70% si myslí že ne moc často, více než 30% tázaných si myslí, že příčinou vzniku bezdomovství nejsou nízké platy, téměř 60% si myslí, že nejsou příliš časté. Znamená to, že většina oslovené veřejnosti nevnímá v tomto směru fungování sociální politiky jako častou příčinu vzniku bezdomovství.

Zde se zcela potvrdila autorova hypotéza, že zkoumaný vzorek veřejnosti označí za nejčastější příčiny vzniku bezdomovství právě alkoholové či drogové závislosti a patologické hráčství.

Grafické znázornění četnosti příčin vzniku bezdomovství podle oslovených respondentů tvoří příloha č. 5.

Otázka č. 14: Kdo by se podle Vás měl postarat o lidi bez domova?

Tab. č. 25 Kdo by se měl postarat o lidi bez domova

kdo by se měl postarat	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
jedinec či jeho rodina	18	14	32	28
jedinec a stát stejně	36	48	84	72
především povinnost státu	0	0	0	0

Žádný z respondentů se nedomnívá, že by se měl o bezdomovce postarat především stát. Naprostá většina dotazovaných (72%) má za to, že na řešení situace člověka bez přístřeší by se měli stejnou měrou podílet sami bezdomovci i stát. 28% tázaných si myslí, že na řešení situace bezdomovce by měl pracovat bezdomovec sám, popřípadě za účasti své rodiny.

Jak se ukázalo, většina respondentů uznává potřebnost role státu při řešení fenoménu bezdomovství. Současně s tím ale vyplývá z odpovědí, že důsledné využití zásad subsidiarity ve smyslu pomoci bezdomovcům ze strany příbuzných je pro veřejnost srozumitelná a zcela přijatelná.

Otázka č. 15: Domníváte se, že bezdomovci usilují o změnu své situace?

Tab. č. 26 Názor respondentů na úsilí bezdomovců o změnu jejich situace

bezdomovci usilující o změnu	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
všichni	0	0	0	0
většina	8	2	10	9
jen někteří	37	57	94	81
žádný neusiluje	9	3	12	10
neví	0	0	0	0

Autor chtěl zjistit co si myslí tázaná veřejnost o snaze bezdomovců změnit svou situaci. Drtivá většina respondentů (81%) si myslí, že svou situaci chtějí změnit jenom někteří bezdomovci. 9% tázaných si myslí, že o totéž usiluje většina bezdomovců, 10% zastává názor, že o změnu své situace neusilují vůbec. Ani jeden respondent se nedomníval, že by svou situaci chtěli změnit *všichni* bezdomovci. To koresponduje s 81% názorů, že změnit svou situaci chtějí změnit pouze někteří z bezdomovců.

Je patrné, že dotazovaní vnímali většinu bezdomovců jako pasivní osoby, které se nesnaží svou situaci řešit.

Oproti tomu je třeba připomenout zjištění, že 90% dotazovaných bezdomovců (tedy naprostá většina zkoumaného vzorku) uvedlo, že svou situaci řešit *chce*, ale zpravidla nemá představu jak.

Otázka č. 16: Domníváte se, že se stát dostatečnou měrou stará o lidi bez domova?

Tab. č. 27 Jak dostatečně se stát stará o bezdomovce

míra péče státu o bezdomovce	MUŽI	ŽENY	CELKEM	%
nadměrně	0	0	0	0
přiměřeně	8	24	32	28
nedostačující	19	17	36	31
neví	27	21	48	41

S ohledem na otázku č. 14, kde autor zjišťoval názor veřejnosti na úlohu státu v péči o bezdomovce, zde zjišťoval, jak dotazovaní hodnotí míru aktivity státu v řešení situace bezdomovců. Jako přiměřenou ji hodnotilo 28% respondentů, jako nedostačující 31% respondentů. Vzhledem k tomu, že podle tabulky č. 13 uznává 72% dotazovaných potřebnost účasti státu na řešení problému bezdomovců, překvapivých 41% tázaných nedokázalo posoudit, jakou měrou se stát skutečně účastní.

3.5 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ PRAKTICKÉ ČÁSTI A DISKUSE

Provedený empirický průzkum v řadách bezdomovců a laické veřejnosti nastínil určité tendence ve vnímání a uvažování lidí ohledně problematiky bezdomovství a to jak z pohledu osob tímto jevem přímo postižených, tedy samotných bezdomovců, tak osob, které bezdomovství osobně nepostihuje. Vzhledem k tomu, že se nejednalo o vzorky reprezentativní ale o náhodně vygenerované vzorky, nelze výsledky považovat za statisticky významné. Přesto ale poskytují určitý obraz o postojích a názorech, které se v naší populaci na problematiku bezdomovství vyskytují. Autor sám zastává názor, že právě faktory subjektivní jsou těmi nejvýznamnějšími.

Zkoumaný vzorek oslovených osob bez přístřeší obsahoval všechny věkové kategorie a ukázal, že většina takto postižených rozhodně cítí potřebu svou situaci do budoucna vyřešit. Vnímají ji tedy negativně a spokojeni s ní nejsou. Hlavním cílem u této zkoumané skupiny pak bylo zjistit, jak samotní bezdomovci vnímají postoj veřejnosti vůči nim a péči státu o bezdomovce a dále pak v čem oni samotní vidí příčinu toho, že se stali bezdomovci. Zjištěné výsledky ukázaly, že sami bezdomovci většinou označili jako příčiny svého bezdomovství faktory subjektivní. Především pak překvapivě vysokých 40% vinilo za svou situaci přímo sebe, dalších 25% označilo partnerské vztahy. Pouze částečně se tak potvrdila autorova hypotéza, že samotní bezdomovci si sice budou uvědomovat svůj podíl na svém bezdomovství (což se potvrdilo), ale jako hlavní příčinu své situace označí faktory objektivní, zejména státem uplatňovanou sociální politiku. Takto učinilo totiž pouhých 20% oslovených respondentů z řad bezdomovců. Přitom ale samotnou úroveň péče státu o bezdomovce vnímá negativně 80% oslovených bezdomovců.

Jak je ze zkoumaného vzorku patrné, oslovení bezdomovci si skutečně uvědomují svůj podíl na svém bezdomovství a tuto

skutečnost si dokáží také přiznat. Zkoumaný vzorek navíc ukázal, že bezdomovstvím v něm byly postiženy osoby různého věku i vzdělání.

Průzkum názorů laické veřejnosti sledoval hypotézu, že sama laická veřejnost bude spatřovat příčiny bezdomovství v předchozím životním stylu nynějších bezdomovců, zejména pak v patologických jevech jako je nadužívání alkoholu, drog či gamblerství. Tato hypotéza se autorovi plně potvrdila, neboť všichni dotazovaní tyto příčiny označili jako velmi nebo poměrně časté. Současně ale autor zjistil, že 77% oslovených respondentů připouští jako velmi častou nebo poměrně častou příčinu bezdomovství problémy v rodině.

Dílčí hypotéza, že oslovená veřejnost nebude vnímat bezdomovce pouze či především negativně se autorovi též potvrdila, pouze očekával větší individuální výskyt ambivalentních postojů a pocitů u jednotlivých respondentů. 39% respondentů označilo za svůj pocit z bezdomovců lítost, dalších 16 procent zkombinovalo lítost s jiným, ambivalentním pocitem. Lítost se tedy objevila celkem v 55% odpovědí. Svědčí to o tom, že naše veřejnost dokáže projevit sociální citění s lidmi žijícími v nuzných a obtížných podmínkách bezdomovství. Lhostejní byli bezdomovci deseti procentům tázaných, zcela negativní postoj jako strach či odpor označilo 36% dotazovaných.

IV. ZÁVĚR

Autor při zhotovování této práce získal mnoho poznatků a informací o životě lidí bez přístřeší. Jednalo se o první autorovu odbornou práci, navíc takového rozsahu. Věří, že takto získané zkušenosti bude moci uplatnit v životě i v případném dalším studiu. Na základě získaných informací a zkušeností navíc umožnila práce autorovi vytvořit si vlastní názor na problematiku bezdomovství a lidí v této situaci se nacházejících.

Při svém průzkumu mezi bezdomovci se autor setkal s mnoha bizarními příběhy, které by každý sám vydal za samostatnou práci o této problematice. Vzhledem k rozsahu této práce však nemohl věnovat prostor těmto vsutku zajímavým osudům lidí bez domova. Nemohl se například vyhnout pocitu bezmoci, když ženy v domovech pro matky s dětmi byly ve své situaci naprosto opuštěné, smutné a znepokojené z toho, co jim přinese budoucnost, kdy se očekává zvyšování daní z přidané hodnoty a současné zvyšování cen potravin jako je rýže a podobně. Když viděl situaci mladých matek, které sebe i své děti oblékaly pouze a zásadně věcmi ze secondhandů nebo tím, co jim někdo daroval...

Překvapujícím zjištěním pro autora bylo, že samotní bezdomovci si dokáží udržet náhled na svou současnou situaci, že dokáží posoudit míru svého zavinění na jejím vzniku a také ji otevřeně přiznat. Jsou si vědomi toho, že jejich užívání drog či alkoholu se významně podílelo na tom, že přišli o své nejužší sociální vazby, o práci či rodinu a o střechu nad hlavou, že si takto navíc svou nepříznivou situaci ještě prohlubují. Pozitivním poznatkem bylo, že naprostá většina z nich by svou situaci ráda změnila, což odporuje názoru většiny zkoumaného vzorku veřejnosti, která si myslí, že změnit svou situaci chtějí *pouze někteří* bezdomovci. Navíc autora překvapila skutečnost, že některým těmto lidem bez domova neschází též smysl pro humor,

dokázali se ve své situaci poměrně uvolněně bavit i zasmát. Velmi optimisticky se také na svou situaci dívali hlavně mladší muži bez domova, kteří zastávali názor o její řešitelnosti.

Při průzkumu postojů laické veřejnosti vůči bezdomovcům dospěl autor k potěšujícímu zjištění, že naši občané jsou schopni sociálního soucítění s lidmi bez domova i přesto, že jsou přesvědčeni o vysokém podílu viny samotných bezdomovců na jejich situaci. Naproti tomu však přežívající předsudky a stereotypy v názorech brání laické veřejnosti více se těmito lidem otevřít a dokázat žít i s nimi ve své blízkosti.

Bezdomovství ve všech svých podobách je velmi smutnou realitou naší současnosti a mělo by se stát podnětem k zamyšlení nás všech o tom, jaký je současný stav naší společnosti a co by mohl každý jedinec učinit pro to, aby se situace lidí bez domova neustále zlepšovala.

V. NÁVRH OPATŘENÍ

Bezdomovství je problémem, který se vyskytuje v řadě měst či obcí. V tomto smyslu jej však nelze řešit individuálně, nýbrž systémově. Má-li být účinně pomoheno lidem bez přístřeší, není toto možné bez pomoci státu. Bylo by především potřeba vyřešit nedostatek bytů, které by bylo možno dlouhodobě nabídnout lidem překonávajícím životní krizi, lidem navrátilším se z vězení popřípadě těm, kteří alespoň prozatím nemají dostatek prostředků na pořízení vlastního bydlení a nacházejí se v bezvýchodné situaci. Zahájit výstavbu bytů pro sociálně potřebné, popřípadě zahájit opravy chátrajících domů, které by potom mohly těmito účelům sloužit. Protože azylové řešení je pouze dočasné a po jeho ukončení se tito lidé vracejí opět mezi bezdomovce.

Taktéž současná výše minimální mzdy sotva stačí na pokrytí základních životních potřeb včetně bydlení, proto by měla být zásadně, nikoliv symbolicky zvýšena. Pak se navíc stane motivujícím prvkem pro ty, kteří radši zůstávají příjemci dávek sociální pomoci.

Bylo by vhodné vytvářet pracovní příležitosti pro obtížně zaměstnatelné i přesto, že by tato činnost nebyla zisková. Tato pracovní místa by mohla být dotována z peněz ušetřených na péči o bezdomovce, z peněz na dávky sociální pomoci případně též z peněz na podporu v nezaměstnanosti. Pracovní zařazení by navíc dodalo těmto lidem pocit soběstačnosti a nezávislosti.

V otázce řešení problému bezdomovství by mohla napomoci i média, která této problematice příliš prostoru nevěnují. Na základě neznalosti a nízké informovanosti má potom veřejnost zkreslené představy a názory o tomto fenoménu. Mohla by to být cesta jak získat řadu dárců či sponzorů, neboť sociální cítění našich občanů je poměrně vysoké, což dokazují také četné úspěšné sbírky pořádané v médiích.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. GEIST, B. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: VODNÁŘ, 2000. ISBN 80-86226-07-7
2. HORÁKOVÁ, M. *Současné podoby bezdomovství v České republice – pilotní sonda*. Praha: VÚMPSV, 1997.
3. Hradecká, V., Hradecký I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996. ISBN 80-902292-0-4
4. Kolektiv autorů. *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*. Praha: FEANTSA, 2003. ISBN 80-86451-05-4
5. Koukolík, F., Drtilová, J. *Vzpouza deprivantů*. Praha: MAKROPULOS, 1996. ISBN 80-901776-8-9
6. Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: GRADA, 1998. ISBN 80-7169-195-X
7. Musil, L. *Vývoj sociálního státu v Evropě*. Brno: DOPLNĚK, 1996. ISBN 80-85765-62-4
8. Petrusek, M. *Sociologie*. Praha: SPN, 1997. ISBN 80-04-26689-4
9. Sochůrek, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie II. díl, pracovní verze*. Liberec: TUL 2001
10. Úlehla, I. *Umění pomáhat*. Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-69-9
11. Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: PORTÁL, 2002. ISBN 80-7178-678-0
12. Zákon o rodině č. 94 / 1963 Sb.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: tabulka odhadů počtů bezdomovců

Příloha č. 2: schéma rozhovoru s bezdomovci

Příloha č. 3: graf „V čem respondenti spatřují příčiny svého bezdomovství“

Příloha č. 4: graf „Jak čerpají respondenti z řad laické veřejnosti informace o bezdomovcích“

Příloha č. 5: graf „Příčiny bezdomovství podle respondentů z řad laické veřejnosti“

Příloha č. 1 – Tabulka č. 28: Odhady počtů bezdomovců ve vybraných městech a městských obvodech s počtem obyvatel kolem 10 000 a více

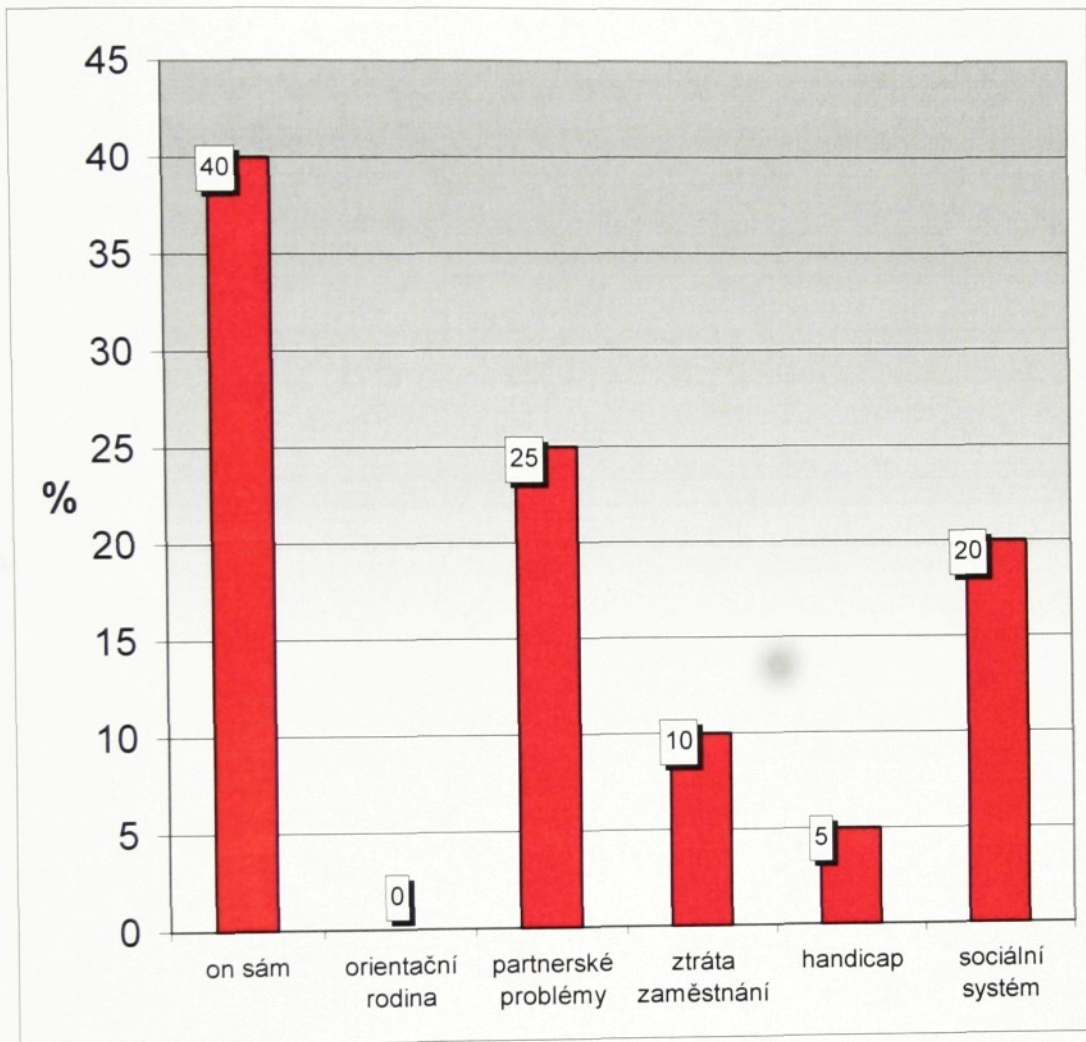
Zdroj: Horáková (1997, s. 1)

městský úřad	počet obyvatel	odhad počtu osob bez přístřeší
pražské obvody		
Praha 1	39 000	stovky
Praha 2	58 000	400
Praha 3	29 300	nelze určit, neví
Praha 4	141 850	nelze určit, neví
Praha 8	109 800	100
Praha 9	43 000	70
Praha 10	116 000	desítky
Praha 11	86 597	10
Praha 15	28 000	15
statutární města		
Brno	389 300	362
České Budějovice	100 000	40
Ostrava	325 700	2000
Plzeň	171 800	300
Karlovy Vary	55 500	60
Ústí nad Labem	97 200	15
Zlín	83 500	desítky
Pardubice	94 100	50

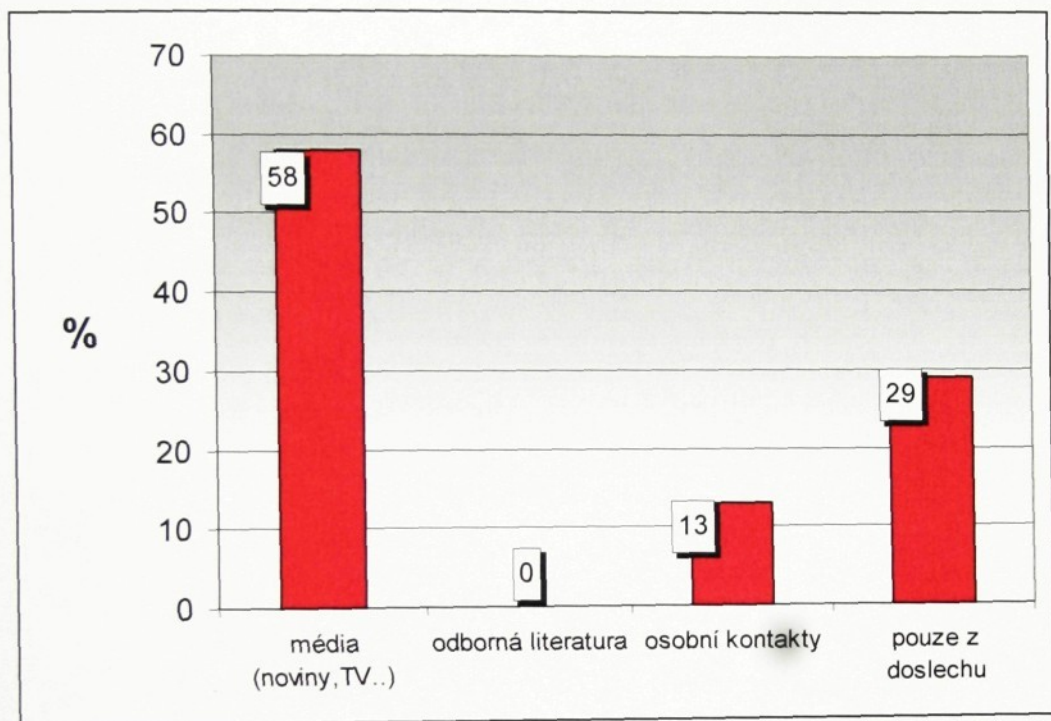
Schéma rozhovoru s bezdomovci

1. Kolik je vám let?
2. Jaké je vaše dosažené vzdělání?
3. Jak dlouho žijete v bezdomovství?
4. Jste-li nezaměstnaný(á), jak dlouho?
5. Jste nějak zdravotně či tělesně handicapován(a)?
6. Máte nějaké dospělé blízké příbuzné (otec, matka, sourozenci)?
Vědí o vaší současné situaci? Pokud ano, pomáhají nebo pomáhali vám nějak ji řešit nebo zlepšit?
7. V jaké jste vyrůstal(a) v rodině (úplné, neúplné), byly zde nějaké závažné problémy? (alkohol, drogy, domácí násilí..) Byl(a) jste někdy klientem nějakého ústavu jako například dětský domov, diagnostický ústav, popř. vězení?
8. Máte zájem svou současnou situaci řešit, nebo vám to takto vyhovuje?
9. Jak se k vám podle vás chovají ostatní lidé (veřejnost)?
10. Nakolik dostatečná je podle vás péče státu o lidi ve vaší situaci?
11. Požíváte nebo jste dříve požíval(a) drogy? Hrajete nebo hrál(a) jste na výherních automatech?
12. V čem vy osobně vidíte příčiny toho, že jste se stal(a) bezdomovcem?

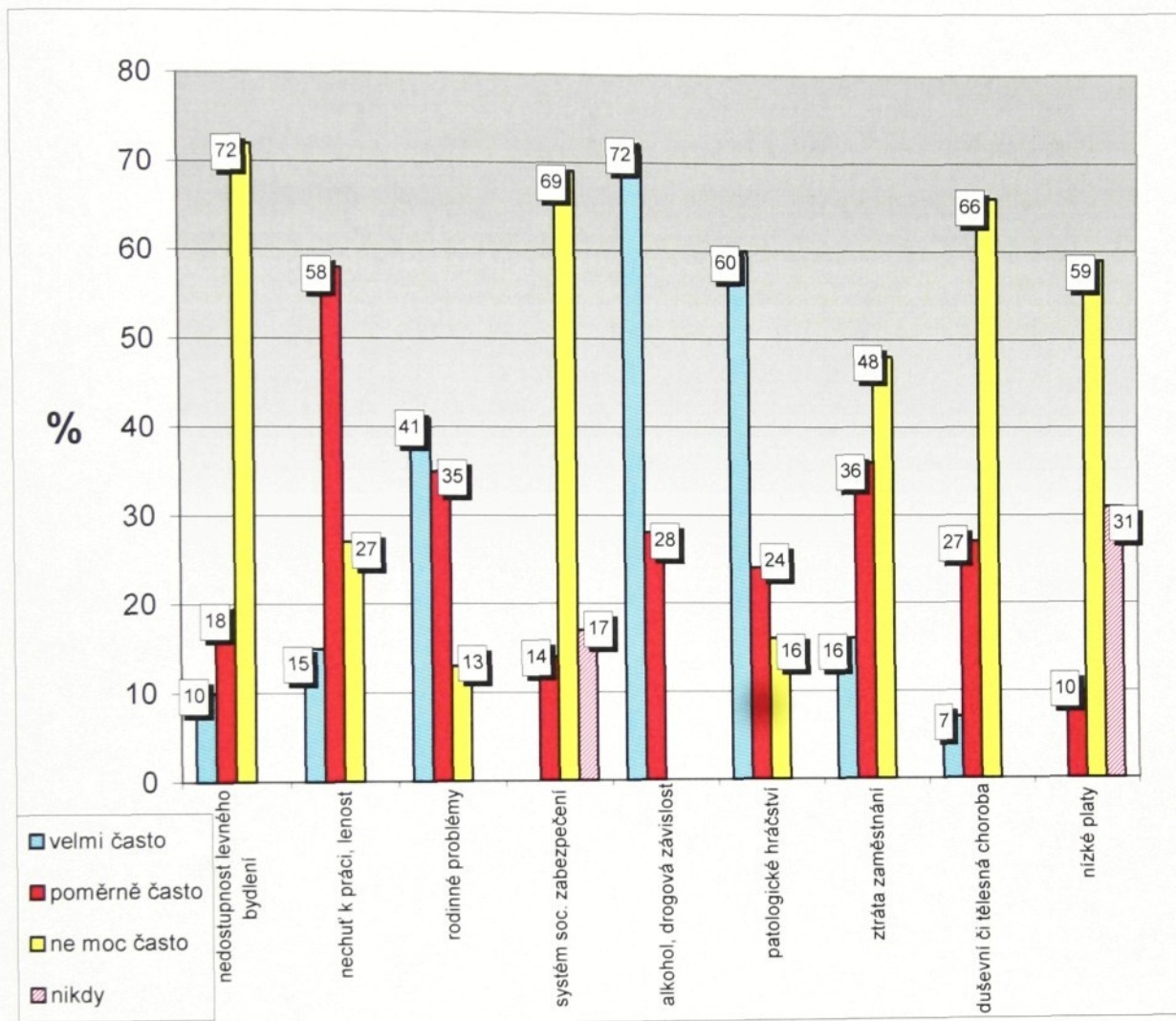
Příloha č. 3 – Graf č.1: V čem vidí respondenti z řad bezdomovců příčiny svého bezdomovství

Příloha č. 4 – Graf č. 2: Jak získávali respondenti z řad laické veřejnosti informace o bezdomovcích

Příloha č. 5 - Graf č. 3: Příčiny vzniku bezdomovství podle respondentů z řad laické veřejnosti

Přeji Vám hezký den,

tento dotazník je součástí mého vlastního průzkumu, který se zabývá postoji laické veřejnosti k bezdomovcům. Průzkum je náplní mé bakalářské práce na Fakultě pedagogiky Technické univerzity v Liberci. Dotazník je anonymní, Vámi poskytnuté údaje budou přínosem pouze pro mou práci a nebudou využity pro žádný jiný účel.

Velice Vám děkuji za čas a ochotu, které mi tímto věnujete.

Martin Klapper

Odovědi na jednotlivé otázky označte, prosím, zakroužkováním Vámi zvolené varianty, případně postupujte podle dalších upřesňujících instrukcí.

1. Jste:

1. muž
2. žena

2. Kolik je Vám let?

1. méně než 20 let
2. 21-30 let
3. 31-40 let
4. 41-50 let
5. 51- 60 let
6. více než 60 let

3. Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

1. základní
2. vyučen(a)
3. středoškolské
4. vyšší odborné
5. vysokoškolské

4. Jaký je Váš rodinný stav?

1. svobodný, svobodná
2. ženatý, vdaná
3. druh, družka
4. rozvedený, rozvedená
5. vdovec, vdova

5. Jak velká je obec (podle počtu obyvatel), ve které žijete?

1. žiji na vesnici
2. město s méně než 10 000 obyvateli
3. 10 000–100 000 obyvatel
4. více než 100 000 obyvatel

6. Jakou životní úroveň podle Vás máte?

1. velmi dobře
2. dobře
3. dostatečně
4. ne zcela
5. velmi špatně

7. Mluvil(a) jste někdy s nějakým bezdomovcem?

1. ano
2. ne

8. Kolik je podle Vás v naší republice bezdomovců?

1. jsou to jen nepočtení jedinci
2. není jich u nás příliš mnoho
3. je jich u nás mnoho
4. nemám představu

9. Vztah lidí vůči bezdomovcům bývá různý, člověk může mít i pocity protichůdné. Jaké pocity vyvolávají bezdomovci ve Vás? (můžete označit více odpovědí)

1. jsou mi sympatičtí
2. je mi jich líto
3. jsou mi lhostejní
4. odpuzují mě
5. mám z nich strach

10. Jakým způsobem čerpáte nebo se občas dozvídáte informace o bezdomovcích?

1. z médií (noviny, časopisy, televize, rozhlas)
2. z odborné literatury věnující se této problematice
3. z osobního kontaktu s bezdomovci
4. pouze z doslechu (od přátel, známých, příbuzných)

11. Souhlasil(a) byste se zřízením ubytovny pro bezdomovce v blízkosti Vašeho bydliště?

1. určitě ano
2. spíše ano
3. spíše ne
4. určitě ne
5. nevím

12. Jak často vidáte bezdomovce a kde to zpravidla bývá?

(podle následující stupnice zakroužkujte u jednotlivých míst četnost od 1 do 4)

1. denně 2. alespoň jednou týdně 3. velmi zřídka 4. vůbec ne

1. na nádražích 1. 2. 3. 4.

2. v ulicích města (obce) 1. 2. 3. 4.

3. v restauracích (hospody, bufety) 1. 2. 3. 4.

4. vídám je jinde 1. 2. 3. 4.

(uveďte, prosím, kde)

13. Co je podle Vás nejčastější příčinou, že se člověk stane bezdomovcem?

1. velmi často 2. poměrně často 3. ne moc často 4. nikdy

nedostupnost levného bydlení 1. 2. 3. 4.

nechuť pracovat, lenost 1. 2. 3. 4.

rodinné problémy 1. 2. 3. 4.

špatný systém sociálního zabezpečení 1. 2. 3. 4.

alkoholismus a drogové závislosti 1. 2. 3. 4.

patologické hráčství (sázky, automaty, karty) 1. 2. 3. 4.

ztráta zaměstnání 1. 2. 3. 4.

duševní či tělesná choroba 1. 2. 3. 4.

nízké platy 1. 2. 3. 4.

14. Kdo by se podle Vás měl postarat o lidi bez domova?

1. Je to hlavně povinností jedince či jeho rodiny.

2. Jedinec i stát by se měli podílet stejnou měrou.

3. Je to hlavně povinností státu.

15. Domníváte se, že bezdomovci usilují o změnu své situace?

1. všichni usilují o změnu své situace

2. většina usiluje o změnu své situace

3. o změnu usilují jen někteří

4. žádnému se nechce pro změnu situace něco učinit

5. nevím

16. Domníváte se, že se stát dostatečnou měrou stará o lidi bez domova?

1. stará se nadměrně

2. věnuje přiměřenou péči

3. péče o lidi bez domova je ze strany státu nedostačující

4. nevím, nemohu posoudit